

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне
та практичне значення результатів дисертації
здобувача ступеня доктора філософії

Васкула Святослава Васильовича

**«Постсекулярна ревіталізація релігійності: вектори християнського
богословського дискурсу та церковно-соціальних практик»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 031 Релігієзнавство в галузі знань 03 Гуманітарні науки

1. Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету

Дисертаційна робота Святослава Васкула містить дослідження феномена постсекулярної ревіталізації релігійності і закономірностей тих змін, яких зазнають християнське богословське мислення і церковно-соціальна практика в сьогоденні. Звернення до цієї проблеми зумовлене тим, що релігія дедалі виразніше актуалізує свою присутність у домінантних процесах соціальної буттєвості, а релігійні інституції – інтенсифікують реальний вплив на формування моральних орієнтирів і практик суспільної солідарності.

Актуальність теми масштабується українським контекстом, зокрема обставинами війни, де роль церков і релігійних спільнот на практиці і в ідейному обґрунтуванні виходить за межі традиційно окресленої духовної сфери. Вони постають дієвими чинниками суспільних процесів, визначаючи контури і волонтерської діяльності, і гуманітарних ініціатив, і розвитку військового та медичного капеланства, а також нових форм міжконфесійної комунікації, коли доктринальні перестороги вже не такі гальмівні щодо ціннісної співдії. Усе це потребує об'єктивного наукового осмислення як у релігієзнавчому, так і у філософському вимірах.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної проблематики кафедри філософії та культурології філологічного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, зокрема, в межах тем *«Ціннісно-смісловий потенціал філософії і науки: пошук відповідей на виклики XXI століття»* (2019-2025 рр., № державної реєстрації 0120U102712) та *«Вплив цінностей і наукових знань на процеси соціальної інтеграції та рух до сталого розвитку в Україні»* (2025-2029 рр., № державної реєстрації 0125U003657).

Тематика дисертаційної роботи органічно вписується у наукову проблематику кафедри та відповідає актуальним напрямам гуманітарних студій, пов'язаних із осмисленням ролі релігії, цінностей і світоглядних смислів та практик у сучасному суспільстві.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого здобуто в дисертації.

Провідне дослідницьке завдання дисертації: концептуально осмислити феномен постсекулярної ревіталізації релігійності та з'ясувати, як саме в сучасних соціокультурних умовах трансформуються християнський богословський дискурс і пов'язані з ним церковно-соціальні практики. Ідеться про теоретичну реконструкцію логіки тих процесів, завдяки яким релігія в постсекулярному суспільстві набуває нових динамічних якостей, окреслених вище.

Для розв'язання завдання в роботі послідовно реалізовано цикл взаємопов'язаних дослідницьких векторів. Передусім здійснено аналіз наукових джерел і сучасних теоретичних підходів до експлікації постсекулярних процесів, що дозволило уточнити поняттєво-категорійний ресурс дослідження та визначити методологічні віхи подальшого вивчення проблеми. Окрему увагу приділено концептуалізації суті нових характеристик релігійно-соціальної взаємодії та з'ясуванню того, як у богословській думці кінця XX – початку XXI ст. переосмислюються феномени спільнотності, відповідальності та публічного служіння.

Прикметно, що С. Васкул інтерпретує й український вимір цих процесів, зокрема показує, що в умовах суспільних викликів повномасштабної війни,

діяльність християнських церков набуває нових форм соціальної функціональності і відповідальності не суто за релігійні, а й безпеково значущі ніші. Адже саме через таку трансформацію реалізує себе діалектика богословського мислення і конкретних суспільних рішень / дій.

У результаті дослідження науково узагальнено бачення постсекулярної ревіталізації релігійності як процесу, де синтезується та потенціюється «коефіцієнт корисної дії» змін у світоглядному, богословському, соціальному, комунікативному вимірах християнства в суспільстві та культурі. Здобуті результати розширюють розуміння закономірностей соціально-ціннісної дієвості релігійних інституцій в соціумі.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їхня новизна

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в теоретичній експлікації постсекулярної ревіталізації релігійності – закономірного типу якісних змін релігійної функціональності та ціннісно-комунікативної регулятивності, що виявляється в контекстуально варіативному переході від переважно внутрішньо-церковної «приватизації» релігії до її діяльнісно-корпоративного і міжкорпоративного статусу як «агента змін». Основні наукові положення, розроблені особисто дисертантом, зведено до таких ключових позицій:

1. Запропоновано цілісну інтерпретацію постсекулярної ревіталізації релігійності як якісної зміни механізмів і соціальних ефектів публічної присутності християнства, що виявляється в проблематизації стандартів богословської рефлексії через соціальну залученість дискурсу, а також в активізації етично релевантного, публічного результату практик релігійних спільнот.

2. Обґрунтовано залежність життєздатності релігійної інституції від системності її ціннісно-солідаризуючих практик, через які релігійні спільноти беруть участь у формуванні моральної якості суспільства та підтримці соціальної згуртованості в умовах кризових трансформацій.

3. Розкрито особливості українського виміру постсекулярних процесів, що виявляються у зростанні суспільної суб'єктності церков, їхньої зорієнтованості, крім абстрактно сакралізуючого аспекту, також і на громадянськи відповідальну місію релігійних інституцій – передусім у подоланні соціальних наслідків війни.

4. Екстрапольовано модель соціальної місії християнських церков у постсекулярному суспільстві на аксіопотенціал волонтерства, гуманітарного служіння, військового та медичного капеланства, які розглядаються як простір практичного втілення богословських смислів для увиразнення закономірностей динамічної кореляції цих практик із законодавчою еволюцією регулювання свободи совісті та її діяльнісних відгалужень.

5. Уточнено концептуальні засади взаємодії релігійних інституцій із державою та громадянським суспільством, що дозволило окреслити сучасні церковно-суспільні практики як складову ширшого процесу переосмислення ролі й зримості релігії в соціокультурній реальності

Окреслені положення формують концептуальну основу сформованого в дисертації нового масиву релігієзнавчого знання.

4. Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується комплексним використанням сучасних теоретико-методологічних підходів релігієзнавства, філософії релігії та соціального богослов'я, а – на розлогий, тематично диференційований корпус наукових джерел й аналітичних матеріалів. У діалогічний і дискусійний дискурс залучено праці провідних дослідників проблематики секуляризації та постсекулярності, що дало змогу розглядати феномен трансформації сучасної релігійності в контексті актуальних теоретичних тенденцій.

Достовірність здобутих результатів зумовлена системним характером дослідження, у межах якого поєднано філософсько-релігієзнавчий аналіз теоретичних концепцій із вивченням сучасних форм церковно-суспільної діяльності. Застосування системного, соціально-функціонального,

герменевтичного, феноменологічного, історико-аналітичного та компаративного підходів забезпечило можливість комплексного аналізу як богословських текстів і концептів, так і практик соціального служіння релігійних спільнот.

Обґрунтованість висновків істотно посилюється ретельним опрацюванням сучасних богословських і соціально-етичних документів християнських церков, звітів емпіричних релігієзнавчих і соціологічних розвідок, а також увагою до закономірностей суспільних практик, пов'язаних із діяльністю релігійних інституцій у сучасній Україні. Застосована методологія, широта і якісна ефективність джерельної бази, логічна послідовність дослідження і ґрунтовні авторські узагальнення забезпечують належний рівень наукової обґрунтованості результатів дисертаційної праці і не викликають сумнівів у їхній достовірності.

5. Рівень теоретичної підготовки здобувача, його особистий внесок у розв'язання конкретного наукового завдання. Рівень обізнаності дисертанта з результатами наукових досліджень інших учених.

Зміст дисертаційного дослідження засвідчує належний рівень теоретичної підготовки здобувача, його ґрунтовну обізнаність із сучасним станом наукових розробок у галузі релігієзнавства, філософії релігії та соціального богослов'я. У роботі продемонстровано вміння працювати з науковими джерелами різними за походженням і ступенем інформативності, коректно використовувати поняттєво-категорійний апарат відповідної науки і тематичної сфери та критично осмислювати й наявні теоретичні прогалини, компенсуючи їх нарощенням нового об'єктивного знання.

Теоретико-методологічне підґрунття дисертації сформовано з урахуванням класичних і новітніх концепцій соціології та філософії релігії. У роботі здійснено опору на теоретичний ресурс праць Макса Вебера, Еміля Дюркгайма, Чарльза Тейлора, Хосе Казанови, Пітера Бергера, Грейс Деві, Юргена Габермаса, а водночас збалансовано теоретичний вимір конкретикою сьогоденного досвіду релігійних трансформацій.

У богословському вимірі – враховано напрацювання Іоана Зізіуласа та Христоса Яннараса, а також соціально-етичні акценти католицької традиції, сформульовані у документах II Ватиканського Собору та енцикліках Римських, зокрема, Бенедикта XVI і Франциска, в яких комплексно осмислено засади людської гідності, солідарності та суспільної відповідальності Церкви.

Значну роль у формуванні аналітичного алгоритму дослідження відіграли й сучасні українські релігієзнавчі студії. Зокрема, дисертант спирається на праці Ірини Горохолінської, Уляни Луц, Руслана Халікова, Андрія Квіка, Олександра Мартиненка, присвячені осмисленню феномена постсекулярності, а також на дослідження Віктора Єленського, Анатолія Колодного, Олександра Сагана, що стосуються розвитку державно-церковних відносин та трансформацій релігійного середовища в Україні. Важливими для роботи є також напрацювання Людмили Филипович, Олександра Бродецького, Кирила Говоруна, Юрія Чорноморця, Миколи Шкрібляка, Миколи Лагодича, Олега Соколовського, де аналізуються проблеми релігійної ідентичності, соціальної відповідальності церков і ролі релігії у суспільних процесах сучасної України.

6. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в поглибленні наукового розуміння закономірностей трансформації сучасної релігійності в умовах постсекулярних змін і розширенні концептуальних можливостей релігієзнавчого аналізу взаємодії релігії та суспільства. Уточнено теоретичні підходи до витлумачення постсекулярності, що дозволяє розглядати сучасні форми релігійної присутності не як просте повернення релігії у соціальну емпірію діяльності та «конкурентності», а як складний процес зміни її соціальних функцій, моделей комунікації та способів взаємодії з громадянським суспільством.

Дисертант суттєво поглибив концептуальні засади рефлексії щодо християнського богословського дискурсу у формуванні сучасних ціннісних орієнтирів суспільства. Теоретичні результати дослідження сприяють

подальшому розвитку релігієзнавчої думки, зокрема, у напрямках аналізу постсекулярних процесів, соціального богослов'я та дослідження ролі релігійних інституцій у публічному просторі. Здобуті в дисертації нові знання можуть бути використані як імпульсний ресурс для подальших міждисциплінарних досліджень трансформацій релігійності, взаємодії релігії та суспільства, а також для осмислення нових форм суспільної активності християнських церков у сучасному світі.

7. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в об'єктивній можливості використання сформульованих у роботі положень та висновків у кількох взаємопов'язаних сферах. Передусім – у науково-дослідній та освітній діяльності, зокрема, для підготовки лекційних курсів і навчально-методичних матеріалів з релігієзнавства, філософії релігії, соціального богослов'я, а також у межах дисциплін, присвячених проблемам державно-церковних відносин, трансформації сучасної релігійності та ролі релігійних інституцій у суспільстві. Окремі положення роботи можна залучати до підготовки навчальних сертифікованих програм, спеціальних курсів, магістерських і дисертаційних студій відповідного спрямування.

Практичні результати дослідження мають ефект і для експертно-аналітичної та консультативної діяльності у сфері державно-церковних відносин, зокрема, під час напрацювання підходів до взаємодії державних інституцій із релігійними організаціями та типологізації моделей участі церков у суспільних процесах. Також їх можна використовувати в церковно-суспільній та міжконфесійній комунікації, зокрема, для осмислення соціальної місії християнських церков, розвитку волонтерських і гуманітарних ініціатив, а також у практиці військового та медичного капеланства, які набувають особливої ваги в умовах сучасних суспільних викликів.

8. Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок здобувача в публікації

Результати дисертаційного дослідження С.В. Васкула, відповідно до п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 507 від 03.05.2024 р.), висвітлено у трьох статтях (одноосібного авторства) у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, одній статті (у співавторстві), опублікованій в журналі, проіндексованому в наукометричних базах Scopus та Web of Science (Q2). Окрім того, видано матеріали 4-х доповідей на науково-практичних конференціях.

**Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:**

***Наукові праці у виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України***

1. Васкул С. Богословське окреслення екуменічної парадигми та ціннісний спектр міжконфесійних суспільних практик. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2023. Вип. 45 (7–9). С. 118–130.

2. Васкул С. Українські церкви у ціннісному спектрі суспільних практик: критерії соціальної відповідальності та місійності. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2024. Вип. 2 (180). Том 1. С. 156–174.

3. Vaskul S. Religious institutions in the transformation processes of Ukrainian identity in wartime conditions. *Skhid*. 2025. Vol. 7, Issue 2. P. 19–25.

***Наукові праці у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у
наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus***

1. Horokholinska I., Vaskul S., Brodetskyi O., Kvik A. Post-Secular Revitalization of Religion: Ukrainian Experience of Social Initiatives by Churches as a Moral Alternative to the Russian «Theology» of War. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2026. Vol. 46 : Iss. 1, Article 3. (Web of Science, Scopus, Q2 –

<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21101185496&tip=sid&clean=0>).

(Внесок авторів. І. Горохолінська: Теоретичний аналіз постсекулярності; рефлексія щодо «морального самовизначення» особистості в постсекулярному світі; пояснення ролі священнослужителів / не священнослужителів у медичному капеланстві. С. Васкул: конкретизація поняття «постсекулярна ревіталізація релігії» і співвіднесення його із принципами діяльності ДЕСС та ВРЦіРО України; аналіз Закону України «Про Службу військового капеланства» та відповідних підзаконних актів; дослідження змін у законодавстві щодо обмежень для релігійних організацій, пов'язаних з країною-агресором. О. Бродецький: обґрунтування соціально-ціннісної актуальності теми статті; порівняння української моделі релігійної активності з російською «теологією війни» на ґрунті контент-аналізу публічного наративу церковних лідерів у державі-агресорі; впровадження поняття «guardian of not-abandonment» («вартовий неполишеності») щодо капелана. Квік А.: Висвітлення ролі міжцерковного діалогу; аналіз кейсу щодо капеланів-мусульман і аспекту участі жіноцтва у військовому капеланстві).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Васкул С. Квік А. Феномен постсекулярності в контексті сучасного релігієзнавчо-філософського дискурсу. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої Всесвітньому дню науки 9–11 листопада 2022 року. Чернівці, 2022. С. 195-197. **(Внесок авторів:** Васкул С.: концептуалізація та теоретичне обґрунтування – розробка основної ідеї дослідження щодо трансформації релігійності в постсекулярну добу; здійснення компаративного аналізу дефініцій «секулярність», «десекуляризація» (за П. Бергером) та «постсекулярність»; критичний перегляд класичних теорій секуляризації; методологічне опрацювання та систематизація підходів Ю. Габермаса та Ч. Тейлора щодо присутності релігійного досвіду в публічному просторі. Квік А.: формулювання висновків через виведення сутнісних елементів

постсекулярної парадигми як синтезу секулярного та релігійного, експлікація переходу від «антирелігійної» світськості до «конструктивної»).

2. Васкул С., Квік А. Богословське окреслення екуменічної парадигми та ціннісний спектр її суспільних практик. *Молодіжна наука заради миру та розвитку* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-10 листопада 2023 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 187-191 (**Внесок авторів:** Васкул С.: джерелознавчий аналіз через опрацювання та інтерпретацію фундаментальних документів Католицької Церкви (II Ватиканський собор: *Unitatis Redintegratio, Nostra Aetate*) та Православної Церкви (Критський собор 2016 р.); здійснення компаративної студії через порівняння «інституційного екуменізму» та «екуменізму життя», аналіз критики екуменічного руху з боку фундаменталістських кіл. Синтез результатів та формулювання висновків щодо взаємодоповнюваності богословського та соціального вимірів єдності. Квік А.: дослідження соціальних практик та аналіз конкретних кейсів міжконфесійної співпраці в Україні після 24 лютого 2022 р., зокрема, візиту делегації ВРЦіРО до Ватикану. Аналіз гуманітарного аспекту висвітлення ролі екуменічних медіаресурсів та круглих столів у координації допомоги постраждалим від війни та військовополоненим).

3. Васкул С. Соціальна місія християнських церков в умовах російської агресії проти України: релігійний вплив у контексті глобальних і гуманітарних викликів. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (12-14 грудня 2024 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. С. 288-291

4. Васкул С. Еволюція державно-церковного партнерства в Україні: компаративний аналіз етичної ролі Церков. *Світоглядно-ціннісні засади соціальної інтеграції й інклюзивні практики в Україні*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 30-31 жовтня 2025 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 167-170.

Отже, опубліковані праці представляють основні результати дисертаційного дослідження, а особистий внесок здобувача у співавторські публікації є чітко визначеним і підтверджує самостійний характер виконаної наукової роботи.

На підставі вивчення тексту дисертації і наукових праць здобувача, апробаційних матеріалів та експертного висновку результатів перевірки на академічний плагіат (перевірку здійснено в антиплагіатній системі Turnitin, показник схожості склав 2%) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

9. Оцінка мови і стилю дисертації.

Мова та стиль викладу дисертаційної роботи відповідають вимогам до наукових досліджень у галузі гуманітарних наук. Текст дисертації – логічно послідовний, формулювання чіткі, що підтверджує високу академічну культуру письма та дослідницького хисту. Виклад матеріалу здійснено державною мовою з використанням коректного наукового термінологічного апарату, що відповідає специфіці релігієзнавчих досліджень.

Стиль роботи відрізняється аналітичністю та концептуальною збалансованістю. Автор дотримується наукової аргументації, коректно використовує поняття та терміни щодо складних світоглядних і соціокультурних явищ і тенденцій. Демонструє вміння поєднувати філософсько-богословські рефлексії з релігієзнавчим аналізом конкретних суспільних практик, що сприяє змістовній насиченості викладу дослідницького матеріалу.

Мова і стиль дисертації відповідають академічним стандартам наукових праць такого рівня і сприяють чіткому та аргументованому представленню результатів дослідження.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертації відповідає чинним вимогам до оформлення дисертації, встановленим освітньо-науковою програмою «Релігієзнавство» галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 031 Релігієзнавство.

11. Дотримання нормативних вимог щодо оформлення дисертації.

Оформлення дисертації відповідає чинним нормативним вимогам до підготовки та оформлення дисертаційних робіт. Структура роботи, подання бібліографічних посилань, оформлення списку використаних джерел виконані відповідно до встановлених стандартів.

12. Рекомендації дисертації до захисту.

За результатами публічної презентації результатів дисертації та широкого обговорення на засіданні кафедри філософії та культурології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «б» березня 2026 р. (Протокол № 8) дисертацію **Васкула Святослава Васильовича** «Постсекулярна ревіталізація релігійності: вектори християнського богословського дискурсу та церковно-соціальних практик» **рекомендовано** до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 031 Релігієзнавство у галузі знань 03 Гуманітарні науки (рішення прийнято одногосно за наявності кворуму).

Голова засідання:

доктор філософських наук

доцент кафедри філософії та культурології

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича,

Микола ШКРІБЛЯК

